

Motion till riksdagen 2021/22:4730

av **Sofia Nilsson m.fl. (C)**

med anledning av skr. 2021/22:230 Vård av unga vid Statens institutionsstyrelses särskilda ungdomshem

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör överväga ytterligare åtgärder för att omotiverade skillnader mellan Sis-institutionerna vad gäller avskiljningar skyndsamt ska upphöra, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör se över hur Ivos roll vad gäller tillsyn och uppföljning av tvångsåtgärder inom vården på Sis ungdomshem kan stärkas och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma till riksdagen senast den 1 februari 2023 med en bedömning av effekten av Sis åtgärder för att minska antalet avskiljningar samt vilka fortsatta insatser som krävs för att avskiljningarna ska upphöra, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en utredning av hur det kan inrättas en klagomålsfunktion som är fristående från Statens institutionsstyrelse och dess ungdomshem, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.

Motivering

Efter ett tillkännagivande från riksdagen i april 2021 lämnade regeringen den 22 juli 2021 en skrivelse (skr. 2020/21:215) om nödvändiga insatser för en trygg och säker vård inom Statens institutionsstyrelses (Sis) särskilda ungdomshem. Både JO och Ivo har riktat allvarlig kritik mot verksamheten vid flera av hemmen. Den handlar bl.a. om att personalen använder tvångsåtgärder gentemot de unga som saknar stöd i lagen och att personalen använder mer kraftfulla tag än vad som är försvarligt och proportionerligt. Men det handlar också om hur personalen bemöter ungdomarna.

I samband med behandlingen av skrivelse 2020/21:215 tillkännagav riksdagen att regeringen senast den 19 april 2022 skulle återkomma med en ny skrivelse med en bedömning av de fortsatta insatser som krävs. Samtidigt tillkännagav riksdagen bl.a. att regeringen bör vidta lämpliga åtgärder för att användningen av tvångsåtgärden avskiljningar ska upphöra.

Regeringens samlade bedömning i skrivelsen som lämnades den 13 april 2022 (skr. 2021/22:130) är att de sammantagna insatserna visar på positiva resultat och man hänvisar till att ett flertal utvecklingsinsatser pågår. Vidare har Statskontoret på uppdrag av regeringen analyserat förutsättningarna för Sis att bedriva ändamålsenlig vård med särskilt fokus på vård av flickor, granskat hur vårdkedjan fungerar samt gränsdragningen för Sis och andra myndighetsaktörers uppdrag i vårdkedjan. Statskontorets rapport redovisades den 31 mars 2022 och kommer enligt regeringens skrivelse att beredas under året. Regeringen hänvisar även till ett antal pågående utredningar.

Centerpartiet välkomnar de åtgärder regeringen verkställt men kan konstatera att barn och unga fortfarande far illa till följd av brister i Sis-vården. Till exempel har JO konstaterat att det förekommer att unga som vårdas enligt LVU placeras på samma avdelning som unga som verkställer straff med stöd av LSU. JO anser att det är olämpligt men uppger att Sis inte har någon avsikt att upphöra med att vårda flickor som verkställer straff enligt LSU tillsammans med flickor som vårdas enligt LVU.

Situationen är med andra ord fortfarande mycket bekymmersam, och vi anser mot bakgrund av detta att det behövs fler och snabbare åtgärder än de som redan aviserats.

Ytterligare insatser för att minska antalet avskiljningar

Avskiljning är ett ingripande tvångsmedel som innebär isolering och som vi vet är skadligt för barn. Avskiljning ska användas restriktivt och i extrema situationer, inte som någon återkommande metod eller del i vården.

Som Utredningen om tvångsvård för barn och unga (SOU 2015:71) påpekar finns det inga terapeutiska effekter med att avskilja ett barn. Centerpartiet anser fortfarande att ett förbud mot avskiljning behövs för att behovet av nya behandlingsmetoder och arbetssätt ska kunna tillgodoses i praktiken.

En rapport som den ideella organisationen Barnrättsbyrån presenterade hösten 2021 argumenterar för att de metoder för fysiska interventioner (NPNL) som används i samband med avskiljning är att anse som våld. Dessa metoder används i över 80 procent av alla avskiljningar. De yngsta, flickor och barn med funktionsnedsättningar utsätts i störst utsträckning. I en tredjedel av de granskade fallen går det inte att utläsa att barnen varit våldsamma.

Det har enligt Barnrättsbyråns rapport också visat sig vara svårt för barnen att få till relevanta juridiska prövningar av våldet. Sverige har fått återkommande skarp kritik av FN:s barnrättskommitté med en tydlig uppmaning att förbjuda isolering av barn. År 2020 blev barnkonventionen lag i Sverige.

Tyvärr är det svårt att utläsa av regeringens skrivelse att regeringen förstått allvaret i situationen. Även om antalet avskiljningar gått ned är det fortfarande fler än en av fyra vårdade flickor som avskilts under 2021. Den till synes omotiverade skillnaden mellan flickor och pojkar har inte blivit mindre.

Av Statskontorets rapport, men inte av regeringens skrivelse, framgår det att den betydande variationen mellan ungdomshemmen kvarstår. Vid exempelvis ett

ungdomshem som vårdar flickor har antalet avskiljningar fördubblats från 90 till 180. Vid ett annat hem som också vårdar flickor har antalet minskat från 140 till 57.

Regeringen har gett Ivo i uppdrag att förstärka tillsynen på de Sis-institutioner där flickor vårdas enligt LVU (S2021/03345). Här ska särskilt användandet av avskiljning belysas och eventuella skillnader i användandet mellan institutionerna och deras orsaker ska analyseras. Uppdraget ska redovisas den 31 december 2022. Det är angeläget att riksdagen skyndsamt får ta del av de bedömningar regeringen gör mot bakgrund av Ivos kommande redovisning.

Att ett av fem vårdade barn avskilts under 2021 tyder tyvärr på att tvångsmedlet används som en återkommande metod eller del i vården, inte enbart restriktivt i extrema situationer. Statskontorets rapport visar att en stor del av antalet avskiljningar handlar om bristande bemötande och kompetens. Inspektionerna från både JO och Ivo under 2021 visar enligt Statskontoret att tvångsåtgärder som avskiljning har använts utan lagstöd. Trots förelägganden från Ivo har inte alla missförhållanden utretts utan dröjsmål. Statskontoret beskriver även fall där en enhet med dokumenterade brister inte fått stöd från Sis huvud- eller verksamhetskontor för att komma till rätta med bristerna.

Mot bakgrund av detta är det inte tillräckligt att enbart ge Sis i uppdrag att redovisa hur myndigheten dokumenterar och följer upp inrapporterade incidenter och fysiska skador. Myndigheten genomför enligt Statskontorets rapport ett antal insatser under 2022 i syfte att minska antalet avskiljningar. Dock anser Statskontoret att Sis behöver granska åtgärdernas effektivitet, inte minst mot bakgrund av skillnaderna mellan olika ungdomshem.

Centerpartiet anser mot denna bakgrund att regeringen skyndsamt bör se över ytterligare åtgärder för att omotiverade skillnader mellan Sis-institutionerna vad gäller avskiljningar upphör. Detta bör riksdagen ge regeringen till känna.

Vidare bör regeringen senast den 1 februari 2023 återkomma till riksdagen med en ny skrivelse med en bedömning av effekten av Sis åtgärder för att minska antalet avskiljningar samt vilka fortsatta insatser som krävs för att avskiljningarna ska upphöra. Detta bör riksdagen ge regeringen till känna.

Ivos tillsynsroll behöver stärkas

Uppdraget till Inspektionen för vård och omsorg (Ivo) om förstärkt tillsyn av Sis under 2021 och 2022 har gett resultat. Ivos beslut präglas av ett välkommet barnperspektiv. Dock pekar Barnrättsbyråns rapport på att det finns många exempel på att barns anmälningar till Ivo lett till att Ivo lämnat över klagomålen till Sis som fått utreda händelsen och sin egen personal. Det är viktigt att Ivo har den kompetens och de verktyg som behövs för att självständigt utreda anmälningar som gäller vård på Sis särskilda ungdomshem.

Regeringen bör se över hur Ivos roll vad gäller tillsyn och uppföljning av tvångsåtgärder inom vården på Sis ungdomshem kan stärkas. Detta bör riksdagen ge regeringen till känna.

En fristående klagomålsfunktion behövs

Statskontoret gjorde redan 2018 en översyn av Sis hantering av klagomål inom hälso- och sjukvården. Statskontoret rekommenderade då Sis att inrätta en klagomålsfunktion

som är fristående från institutionerna. Ungdomar och klienter som kan behöva framföra klagomål står i ett starkt beroendeförhållande till personalen vid den egna institutionen. Statskontoret ansåg av denna anledning att det är rimligt att personer i en sådan utsatt ställning kan vända sig till en fristående funktion för att framföra klagomål.

Statskontorets myndighetsanalys (Statskontorets rapportserie 2020:7) visar också att det finns stora variationer i hur benägna Sis-institutionerna är att rapportera klagomål, synpunkter och avvikelser, att institutionerna är olika noga med att dokumentera lex Sarah och att det behövs bättre systemstöd för sammanställning och analys.

Regeringen konstaterade i sin förra skrivelse (skr. 2020/21:215) att löpande analys, kvalitetsuppföljning och tidigare upptäckt av avvikelser och missförhållanden kräver en bättre analys- och utvärderingsförmåga hos myndigheten. Förutom att hänvisa till Sis pågående utveckling av ett verksamhetsstöd ”som kommer att förbättra förutsättningarna för dokumentation och uppföljning” aviserade inte regeringen nya insatser eller krav på myndigheten.

I den rapport som redovisades den 31 mars 2022 upprepar Statskontoret rekommendationen om en central och fristående klagomålsfunktion. De problem som tidigare beskrivits kring brister i registreringen och uppföljningen av klagomål kvarstår. Trots detta aviserar regeringen inte heller i sin senaste skrivelse vare sig om eller hur rekommendationen kommer att följas upp.

En kommande utredning av en oberoende klagomålsfunktion bör även se över hur civilsamhällets förutsättningar att stödja barn som behöver samhällsvård kan stärkas. Flera utredningar lyfter fram ideella organisationer som viktiga aktörer för att hjälpa samhällets mest utsatta barn att få sina rättigheter tillgodosedda. Det är av stor vikt att en klagomålsfunktion har möjlighet att agera inom olika rättsområden och olika myndigheters ansvarsområden samt att institutionen kan utgå från barns och ungas egna problembeskrivningar. Det är just avgränsningar och stuprör mellan myndigheters ansvarsområden som kan ligga till grund för att barnet söker stöd i första hand.

Vi anser mot bakgrund av detta att regeringen bör tillsätta en utredning av hur det kan inrättas en klagomålsfunktion som är fristående från Sis-institutionerna. Detta bör riksdagen ge regeringen till känna.

Sofia Nilsson (C)

Anders W Jonsson (C)

Aphram Melki (C)